

WERKMANSHOFJES EN DE AUTORITEITEN

GUUS VAN VELDHIJZEN

Het klinkt zo romantisch: hofjes, maar daar valt nogal wat op af te dingen. Rond 1900 kende Rotterdam honderden hofjes. Ze boden huisvesting aan de werklieden die in groten getale naar Rotterdam trokken om werk te vinden. De nieuwkomers moesten sappelen voor hun bestaan, leden vaak armoe en een ongeluk was nooit ver weg.

Vandaag de dag is nauwelijks bekend waar deze hofjes waren. De meeste zijn vergeten. Guus van Veldhuizen dook in de geschiedenis van de Rotterdamse hofjes en geeft ons in dit tweede deel een kijkje in het hofje 'Zorg en Vlijt' aan de Goudschesingel en het 'Hofje van Nederveen' in de Vogelstraat.

◀ 'Hofje Zorg en Vlijt'. Foto George Breitner, RKD Den Haag

ZORG EN VLIJT

Eigenlijk is het 'Hofje Zorg en Vlijt' niet zo heel onbekend. Dankzij de foto's van George Breitner is het een van de meest gefotografeerde hofjes van Rotterdam. Het hofje komt voor in L.J.C.J. van Ravesteyn's *Rotterdam in de negentiende eeuw* en in het boek *Breitner in Rotterdam*, maar in geen van beide publicaties wordt de naam van het hofje genoemd.

Van Ravesteyn noemt het kortweg 'plan 1340': een hofje van elf huisjes gebouwd op het terrein van een looierij aan de Vest, toegankelijk met een houten brug over de toen nog niet gedempte Vestsloot. In het boek *Breitner in Rotterdam*, wordt alleen het adres vermeld, Goudschesingel 26, maar het bevat wel veel foto's van het hofje.

Het 'Hofje Zorg en Vlijt', niet te verwarren met het gelijknamige hofje in de Boomgaardsstraat, dateert uit 1840 en stond aan de rand van de oude binnestad, tegenover het Algemeen Verkooplokaal, niet ver van het Oostplein. Op de foto's van Breitner is te zien dat het hofje uit twee verdiepingen bestond. In de hoeken was meer ruimte en daarom bevatten de hoekpanden twee beneden- en twee bovenwoningen. In totaal bestond het hofje uit 28 woningen, toegankelijk via een smalle gang vanaf de Oostvest.

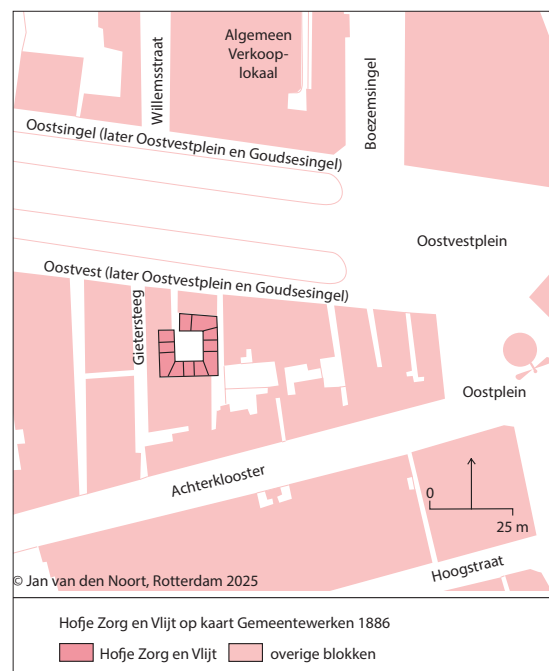
Er heerste bepaald geen overdaad. In 1894 deed het Rotterdamsch Nieuwsblad nog een beroep op de weldadige lezers om het gezin Wintermans, bestaande uit man, vrouw en vier kinderen, te ondersteunen. De man, van beroep sloper, was al twintig weken zonder werk. De armoede in dit gezin was zo groot, dat er geregeld geen eten was en zonder hulp zou het gezin op straat worden gezet.

In 1907 trok het 'Hofje Zorg en Vlijt' de aandacht van de Gezondheidscommissie omdat het tal van gebreken vertoonde. Dat leidde tot een geschil tussen de Gezondheidscommissie en de Bouwpolitie. Deze organisaties werkten lange tijd eendrachtig samen maar vooral nadat de socialist Hendrik Spiekman (1874-1917) in 1904 tot lid was benoemd, kwam de Gezondheidscommissie in politiek vaarwater.

⤴ Het 'Hofje Zorg en Vlijt', met in het midden de uitgang naar de Goudschesingel. Foto George Breitner, RKD Den Haag

⤵ Het 'Hofje Zorg en Vlijt' aan het Oostvestplein (later Goudschesingel) 26. Kaart Jan van den Noort, Rotterdam

‘Al voldeden de woningen niet aan de letter der wet, in aanmerking genomen het feit door welk soort van menschen ze worden bewoond, waren zij nog zoo slecht niet!’

In 1909 stonden beide organisaties bij Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland tegenover elkaar. De voorzitter van de Gezondheidscommissie, G.A.M. de Bruijn (1857-1935), achtte 14 bovenwoningen ongeschikt voor bewoning en niet voor verbetering vatbaar. De benedenwoningen waren al onbewoonbaar verklaard. Directeur Bouwpolitie C.J. Struijk (1855-1926) erkende de gebreken maar *‘al voldeden de woningen niet aan de letter der wet, in aanmerking genomen het feit door welk soort van menschen ze worden bewoond, waren zij nog zoo slecht niet!’*.

Ook uit de rest van zijn betoog blijkt dat hij geen hoge dunk had van de bewoners van het hofje. Verbeteringen konden maar beter achterwege blijven: meer licht en lucht waren niet nodig want in deze eenkamerwoningen stonden de deuren toch de gehele dag open en zinken luchtkokers en waterkranen konden alleen maar gestolen worden. Gedeputeerde Staten had weinig begrip voor de argumenten van Struijk en stelde de Gezondheidscommissie in het gelijk. De woningen moesten binnen 6 maanden gesloopt worden en dus verlieten de laatste bewoners begin juni 1910 het hofje.

HOFJE VAN NEDERVEEN

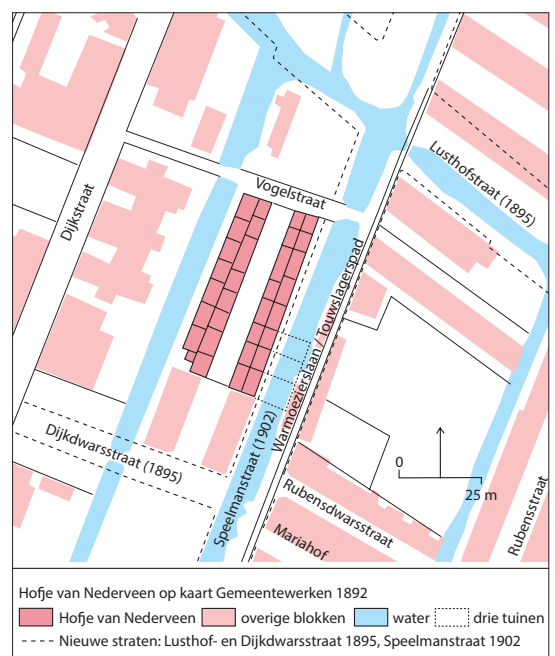
Het ‘Hofje van Nederveen’ wordt vermeld in J.C. Okkema, *De straatnamen van Rotterdam*: ‘Op 31 mei 1881 kreeg timmerman Marinus Nederveen, (1847-1886) vergunning om een perceel grond tussen de Dijkstraat en de Warmoezierslaan (Speelmanstraat) twee rijen woonhuizen te bouwen. Het straatje of hofje werd naar hem genoemd.’

Het hofje bestond uit twee rijen rug-aan-rugwoningen en was omsloten door water. Door middel van een voetpad en een bruggetje had het een uitgang naar de Dijkstraat. Dit voetpad werd later verbreed tot een rijweg en op 11 mei 1897 kreeg die de naam Vogelstraat.

^ De Speelmanstraat in de richting van de Oostzeedijk, 1923. Foto Gemeentewerken

> Het hofje van Nederveen voor de demping ca. 1892. Kaart Jan van den Noort, Rotterdam

In 1895 werd Kralingen geannexeerd door Rotterdam en dat leidde tot veranderingen. De naam werd aangepast: de Warmoezierslaan, het pad tussen het hofje en de oostelijke sloot, kreeg de naam Touwslagerspad. De sloot naast het pad werd in 1902 gedempt en de straat die zo ontstond, kreeg als naam Speelmanstraat en werd in beheer genomen door de gemeente.

Anders dan tegenwoordig was de ontwikkeling van nieuwe straten vaak niet in handen van de gemeente maar werden straten aangelegd door bouwondernemers. Als de gemeente een straat in beheer wilde nemen, moest ze straat – stukje voor stukje – opkopen van de eigenaars. Soms moest zelfs een pand worden opgekocht en gesloopt omdat het buiten de rooilijn lag.

Het hofje veranderde mee met de ontwikkelingen: een deel van de rug-aan-rughuisjes langs de Speelmanstraat werd gesloopt en vervangen door moderne huizen.

▼ **Advertentie in het Rotterdamsch Nieuwsblad op 27 april 1925.**

In 1921 waren aan de kant van de Speelmanstraat nog drie huisjes van het hofje overgebleven. De tuintjes ervoor belemmerden de vrije doorgang en enkele bewoners klaagden hierover in de krant:

‘Een huis of 8 voorbij de Vogelstraat, de Speelmanstraat in, staan 3 huisjes, behorende tot een vroeger hofje, waarvan de stukjes grond vóór de huisjes 2 derden van de Speelmanstraat beslaan, zoodat er voor gerij maar net ruimte is en een (zeer versmalde) stoep voor de voetgangers. [...] Zou het nu niet mogelijk zijn, dat zoo iets opgeruimd en de straat gelijk gemaakt en op normale breedte gebracht werd?’

Een alleszins redelijk verzoek en met wat goede wil moest dit toch snel te regelen zijn. Het tegendeel bleek echter waar: de gemeente wilde een voorbeeld stellen en kwam niet tot een minnelijke schikking met de eigenaar van de tuintjes. De gemeenteraad, de provincie, de rechter en zelfs koningin Wilhelmina moesten eraan te pas komen om dit lapje grond te onteigenen.

De eigenaar van de tuintjes, J.W. Mommaal (1873-1928), liet het op een rechtzaak aankomen maar hij ontving uiteindelijk slechts een bescheiden vergoeding: ongeveer f 1 per m² terwijl de gemeente aanvankelijk f 5 per m² had geboden. Hij had op het dubbele gehoopt.

Geleidelijk aan werd het hofje van Nederveen verder afgebroken. De huisjes van Mommaal (2 x 3 rug-aan-rugwoningen) werden gesloopt en ook in het westelijke blok werden huisjes vervangen. In 1940 resteerden er van het hofje nog 8 huisjes maar die werden tijdens de meidagen van 1940 verwoest. Beeldmateriaal van het hofje is helaas niet overgeleverd, behalve dan die ene foto met de drie tuintjes.